

سیر تطور کلام شیعه

دفتر دوم: از عصر غیبت تا خواجه نصیر طوسی

...

www.ketab.ir

محمد صفر جبرئیلی

...

سیر تطور کلام شیعه

دقت دوم: از عصر غیبت تا خواجه نصیر طوسی

■ ■ ■

محمدصفر جبرئیلی

■ ■ ■

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ هشتم: ۱۴۰۳

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

طراح جلد: رؤیانگاران

چاپ و صحافی: الغدیر

سرشناسه: جبرئیلی، محمدصفر، ۱۳۸۸
عنوان و نام پدیدآور: سیر تطور کلام شیعه، دقت دوم: از عصر غیبت تا خواجه نصیر طوسی، محمدصفر جبرئیلی، مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، مشخصات ظاهری: ۴۰۷ ص.
شابک: 978-600-108-030-2
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
یادداشت: کتابنامه همچنین به صورت زیرنویس.
یادداشت: نمایه. موضوع: کلام شیعه امامیه.
موضوع: شیعه امامیه — عقاید.
شماره افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
رده‌بندی کنگره: ۱۳۸۸ س ۹ ج ۲/ ۵/ ۲۱۱/ ۵/ BP
رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۴۱۷۳
شماره کتابشناسی ملی: ۱۹۶۳۱۲۷

این کتاب با کاغذ حمایتی چاپ شده است

قیمت کتاب مطابق QR کد پشت جلد و مراجعه به آدرس وبگاه

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهیدبهشتی، تقاطع بزرگراه

شهید مدرس، پلاک ۵۶، تلفن: ۰۲۰۵۴۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

فروشگاه کتاب اندیشه: تهران: خیابان انقلاب، روبروی

درب اصلی دانشگاه تهران، پلاک ۱۳۴۸، تلفن: ۰۲۰۶۶۱۷۵۶۷۰

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است

■ ■ ■

فهرست

۱۷.....	پیشگفتار.....
۲۱.....	یادداشت ویراست دوم.....
۲۳.....	مقدمه.....
۲۳.....	۱. تبیین موضوع.....
۲۵.....	۲. اهمیت و ضرورت بحث.....
۲۵.....	۳. پیشینه تحقیق.....
۳۵.....	بخش اول: کلیات.....
۳۷.....	فصل اول: کلام اسلامی.....
۳۷.....	۱. نام‌گذاری علم کلام.....
۳۸.....	۲. تعریف علم کلام.....
۴۰.....	۳. موضوع علم کلام.....
۴۲.....	۴. غایت‌ها و هدف‌های علم کلام.....
۴۳.....	۵. وظایف و مسئولیت‌های کلام و متکلمان.....
۴۴.....	۶. روش‌های علم کلام.....
۴۵.....	فصل دوم: کلام شیعی.....
۴۵.....	۱. مذاهب و فرق شیعه.....
۴۶.....	۲. نقش تشیع امامی در تفکر دینی.....
۴۷.....	۳. دوره‌های تاریخی حیات فکری شیعه.....

- فصل سوم: خردگرایی فلسفی..... ۲۷۵
۱. تراپط کلام و فلسفه (تأثیر متکلمان و کلام بر فلسفه اسلامی)..... ۲۷۷
۲. تداخل فلسفه و کلام..... ۲۷۸
۳. ویژگی‌های خردگرایی فلسفی..... ۲۷۹
- ۳-۱. استفاده از اصطلاح‌ها و قواعد فلسفی..... ۲۸۰
- ۳-۲. استفاده از روش فلسفی..... ۲۸۰
- ۳-۳. وسعت نظر..... ۲۸۱
- ۳-۴. آزاداندیشی..... ۲۸۲
- ۳-۵. تحلیل، تعمیق و تدقیق در مسائل..... ۲۸۳
۴. سیر تاریخی خردگرایی فلسفی..... ۲۸۳
۵. تعریف و چیستی کلام فلسفی..... ۲۸۸
۶. شخصیت‌ها..... ۲۸۹
- ۶-۱. نوبختی‌ها..... ۲۹۰
- ۶-۱-۱. مذهب آل نوبخت..... ۲۹۰
- ۶-۱-۲. جایگاه و نقش نوبختی‌ها در کلام امامی..... ۲۹۱
- ۶-۱-۳. روش فکری نوبختی‌ها..... ۲۹۲
- ۶-۱-۳-۱. ارتباط با فلسفه و فیلسوفان..... ۲۹۳
- ۶-۱-۳-۲. قرابت فکری با معتزله..... ۲۹۴
- ۶-۱-۳-۳. استناد به عقل به جای نقل..... ۲۹۴
- ۶-۱-۳-۴. دسترسی نداشتن به احادیث و روایت‌ها..... ۲۹۵
- ۶-۱-۴. آرا و اندیشه‌ها..... ۲۹۶
- ۶-۱-۵. ابوسهل اسماعیل نوبختی (۲۳۷-۳۱۱ هـ)..... ۳۰۰
- ۶-۱-۵-۱. شخصیت..... ۳۰۰
- ۶-۱-۵-۲. عقیده عملی و راسخ او در بحث امامت..... ۳۰۱
- ۶-۱-۵-۳. آثار و تألیفات..... ۳۰۲
- ۶-۱-۵-۴. اقدام‌ها و فعالیت‌ها..... ۳۰۳

- ۳۰۳.....۴-۵-۱-۶ رفع تفرقه امامیه و دفع مخالفان آنان.....
- ۳۰۴.....۴-۵-۱-۶ تدوین کلام امامی.....
- ۳۰۴.....۴-۵-۱-۶ دفاع عقلانی و فلسفی از عقاید شیعی.....
- ۳۰۷.....۶-۱-۶ ابومحمد نوبختی (۳۱۰ هـ).....
- ۳۰۹.....۷-۱-۶ ابواسحاق ابراهیم بن نوبخت (ق ۵ و ۶).....
- ۳۰۹.....۱-۷-۱ شخصیت و زمانه.....
- ۳۱۲.....۲-۷-۱-۶ آثار و تألیفات.....
- ۳۱۳.....۳-۷-۱-۶ آرا و افکار.....
- ۳۱۴.....۳-۷-۱-۶ استقلال عقل در کشف معارف دینی.....
- ۳۱۴.....۲-۷-۱-۶ محدودیت گستره عقل.....
- ۳۱۵.....۳-۷-۱-۶ عینیت وجود و ماهیت.....
- ۳۱۵.....۴-۷-۱-۶ ایمان یعنی تصدیق قلبی.....
- ۳۱۵.....۵-۳-۷-۱-۶ معلوم بودن ذات خداوند.....
- ۳۱۵.....۶-۳-۷-۱-۶ جواز لذت عقلی برای خداوند.....
- ۳۱۶.....۷-۳-۱-۶ وجوب اصلاح در دنیا.....
- ۳۱۶.....۸-۳-۷-۱-۶ عدم وجوب قبول توبه بر خداوند.....
- ۳۱۷.....۲-۶ خواجه نصیرالدین طوسی (۵۹۷-۶۷۲).....
- ۳۱۷.....۱-۲-۶ شخصیت.....
- ۳۲۰.....۲-۲-۶ اقدام‌ها و خدمات.....
- ۳۲۱.....۳-۲-۶ آثار و تألیف‌ها.....
- ۳۲۲.....تجريد الاعتقاد و امتیازهای آن.....
- ۳۲۵.....۴-۲-۶ روش فکری.....
- ۳۲۸.....۵-۲-۶ اصول تفکر.....
- ۳۲۸.....۱-۵-۲-۶ لطف‌انگاری.....
- ۳۲۸.....۲-۵-۲-۶ شریعت و قانون‌مداری.....
- ۳۲۹.....۳-۵-۲-۶ رهبرمداری معصوم.....

- ۳۳۰..... ۴-۵-۲-۶ نگاه کارکردی به دین و مؤلفه‌های آن
- ۳۳۰..... ۵-۵-۲-۶ ضرورت حکومت عادلانه
- ۳۳۱..... ۶-۲-۶ آرا و دیدگاه‌ها
- ۳۳۱..... ۱-۶-۲-۶ صفات خدا
- ۳۳۲..... ۲-۶-۲-۶ امامت و امام‌شناسی
- ۳۳۳..... ۱-۶-۲-۶ مباحث امامت
- ۳۳۵..... ۲-۶-۲-۶ فلسفه امامت
- ۳۳۶..... ۳-۶-۲-۶ بایستگی‌ها و شرایط امامت
- ۳۳۸..... ۷-۲-۶ آثار و دستاوردهای کلام فلسفی
- ۳۳۸..... ۱-۶-۲-۷ برهانی‌شدن کلام
- ۳۴۰..... ۲-۶-۲-۷ قطع نفوذ معتزله
- ۳۴۱..... ۳-۶-۲-۷ تأثیر بر کلام اهل سنت
- ۳۴۲..... ۴-۶-۲-۷ احاد و ابقای فکر فلسفی و کلامی در اسلام
- ۳۴۵..... ۵-۶-۲-۷ تنظیم حدیث و چینش تازه‌ای از مباحث کلامی
- ۳۴۹..... ۷. نکته و نتیجه
- ۳۵۳..... کتابنامه
- ۳۵۳..... کتاب‌ها
- ۳۸۳..... مجلات
- ۳۸۴..... مقالات
- ۳۸۹..... فهرست آیات
- ۳۹۱..... فهرست روایات
- ۳۹۳..... نمایه

پیشگفتار

در پرتو پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و استقرار نظامی براساس ارزش‌های معنوی و احکام الهی در ایران، بار دیگر تفکر دینی به عنوان اندیشه‌ای امیدزا، حیاتی‌کننده و مترقی، در عرصه حیات انسان معاصر ظاهر شد.

تجدید حیات اندیشه و حیاتی و ارزش‌های معنوی، از سویی سبب بیداری و خودباوری ملت‌های مسلمان و احیای روح ستم‌ستیزی در آنان شد و از دیگر سو باعث نمایان‌تر شدن سست‌پایگی مسلک‌ها و مکتب‌های بشر پرداخته و نظام‌های استوار بر آن‌ها گردید.

بایستگی تحقیق دقیق، جامع و منسجم، پیرامون زیرساخت‌های اندیشه دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن و ضرورت پرداخت علمی و روزآمد به حوادث واقعه فکری، به فراخور شرایط کنونی و درخور این رستخیز عظیم، و نیز لزوم آسیب‌شناسی در حوزه فرهنگ ملی و باورداشت‌های دینی، به‌منظور تبیین عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهون از ساحت قدسی دین، و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیلکرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی- پژوهشی و آموزشی محض و کارآمدی را فرض می‌نمود.

رویکردهای متفاوتی داشته‌اند. از جمله عوامل گزینش آن‌ها، شرایط جغرافیایی و تاریخی است. گاهی در منطقه‌ای جغرافیایی و مقطعی تاریخی، رویکردی مطرح بوده که در برهه و شرایط دیگری چنین نبوده است. متأسفانه این نکته مهم به‌طور معمول مورد غفلت متکلمان بوده است، اما ضرورت جدی آن در دهه‌های اخیر سبب شده است برخی به این مسئله توجه بیشتر داشته و حتی جزء مواد درسی بعضی از مراکز تخصصی این رشته قرار گیرد.

اثر حاضر که توسط محقق محترم و فاضل جناب حجت‌الاسلام والمسلمین محمدصفر جبرئیلی به انجام رسیده است، درصدد ارائه تصویر کلی یکی از دوره‌های تاریخی کلام شیعی و معرفی اجمالی رویکردهای کلی متکلمان از عصر غیبت تا زمان خواجه نصیرالدین طوسی است، رویکردها و گرایش‌های کلان و کلی کلام شیعی را مورد نظر دارد و در سه محور نص‌گرایی، عقل‌گرایی تاریخی و خردگرایی فلسفی عرضه شده است.

در پایان از اعضای محترم شورای علمی گروه کلام و دین‌پژوهی و نیز آقایان حجت‌الاسلام والمسلمین استاد علمی ربانی گلپایگانی (ناظر علمی) و حجت‌الاسلام والمسلمین حسن طارمی‌راد، حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر عبدالعسین خسروپناه و دکتر قاسم جوادی که قبول زحمت کرده و ارزیابی اثر را پذیرفته و با رهنمودهای خود بر غنای آن افزوده‌اند و همچنین از محقق محترم و فاضل این اثر و سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی که مسئولیت آماده‌سازی، انتشار و توزیع آن را بر عهده دارد، کمال تقدیر و تشکر را داشته و از خداوند منان، توفیق روزافزون‌شان را خواهانیم.